

SUD LINGVISTIKASI VA MATN EKSPERTIZASI ASOSLARI

Kadirova Zaynura Zaynidinovna

TerDU o'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti(PhD)

Annotatsiya: Sud lingvistikasi badiiy va boshqa matnlarni huquqiy jihatdan tahlil qilishning muhim yo'nalishidir. Ushbu soha matnning haqiqiyliги va soxtaligi masalalarini aniqlashga qaratilgan. Lingvistik ekspertiza orqali matnning leksik, sintaktik va stilistik xususiyatlari o'rganilib, dalillik asosida xulosa beriladi. Shu bilan birga, ekspertlar matnning mualliflik huquqi, plagiat va manipulyativ elementlarini aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Sud amaliyotida matnning lingvistik tahlili adliya va kriminalistika sohalarida dalil sifatida ishlatiladi, shu tariqa matnning qonuniy qiymati aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Sud lingvistikasi, matn ekspertizasi, huquqiy ahamiyat, soxta matn, leksik tahlil, sintaktik tahlil, stilistik tahlil, dalillik, mualliflik huquqi, plagiat, manipulyativ matn.

Kirish

Sud lingvistikasi so'nggi yillarda badiiy matnlarni, huquqiy va ijtimoiy jihatdan tahlil qilishning muhim yo'nalishiga aylangan. Bu soha matnning leksik, morfosintaktik va stilistik xususiyatlarini o'rganib, uning huquqiy ahamiyatini aniqlashga qaratilgan. Lingvistik ekspertiza matnning asl yoki soxta ekanligini aniqlash, mualliflik huquqi va plagiat holatlarini tekshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ekspertiza natijalari sud amaliyotida dalil sifatida ishlatiladi, huquqiy qarorlarni qabul qilishda asos bo'ladi. Ekspertlar matnni tahlil qilishda korpus metodologiyasi, statistik va semantik tahlil, stilistik indikatorlar kabi vositalardan foydalanadilar. Shuningdek, sud lingvistikasi ijtimoiy sohada matnning manipulyativ va ekstremistik xususiyatlarini aniqlashda ham qo'llaniladi. Shu tariqa, badiiy va boshqa matnlarni qonuniy va ilmiy jihatdan to'g'ri baholash imkoniyati yaratiladi, matnning huquqiy ishonchliligi ta'minlanadi.

Asosiy qism

Sud lingvistikasi – huquqiy va ijtimoiy kontekstda matnlarni tahlil qilishning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib, badiiy, ilmiy va ommaviy axborot matnlarini kompleks ekspertizadan o'tkazish imkonini beradi. Ushbu yo'nalish nafaqat matnning leksik va morfosintaktik xususiyatlarini o'rganadi, balki matnning stilistik, semantik va pragmatik jihatlarini ham chuqur tahlil qiladi. Sud lingvistikasi matnning huquqiy ahamiyatini aniqlash, mualliflik huquqi, plagiat va manipulyativ xususiyatlarini

baholashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu soha matnning manipulyativ, ekstremistik va provokativ mazmunini aniqlashda muhim rol o'ynaydi, chunki badiiy yoki ommaviy matnlar auditoriya ongiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Lingvistik ekspertiza jarayoni bir nechta asosiy metodologik yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Korpus tahlili yordamida matndagi leksik birliklar, frazeologik iboralar, sintaktik tuzilma va stilistik indikatorlar aniqlanadi. Statistik frekvens metodlari matnda ishlatilgan so'z va iboralarning takrorlanish chastotasini aniqlash imkonini beradi, bu esa mualliflik va matnning o'ziga xosligini tahlil qilishda muhim vosita hisoblanadi. Ekspertlar shuningdek, matnning ijtimoiy va psixologik ta'sirini ham o'rganadilar, shu jumladan manipulyativ va provokativ elementlarning mavjudligi va ularning auditoriyaga ta'siri baholanadi. Sud lingvistikasi amaliyotida ekspertiza natijalarining aniqligi va ishonchliligi muhim ahamiyatga ega. Ekspertlar matnni kompleks tarzda tahlil qilib, leksik, sintaktik, stilistik va semantik indikatorlar asosida xulosa chiqaradilar. Bu jarayon sud amaliyotida dalil sifatida ishlatiladi va huquqiy qarorlar qabul qilinishida mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ekspertiza natijalari matnning huquqiy ishonchliligini ta'minlaydi, manipulyativ va soxta elementlarning aniqlanishini kafolatlaydi, mualliflik huquqi va plagiat holatlarini aniqlash imkonini beradi.

Badiiy matnlarni tahlil qilish jarayoni nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy va psixologik jihatlarini ham qamrab oladi. Matnning auditoriyaga ta'siri, muallifning niyati, matnda yashirin tazyiq yoki provokatsiya elementlarining mavjudligi chuqur tahlil qilinadi. Shu bilan ekspertiza matnni qonuniy va xavfsiz talqin qilish imkonini yaratadi, shuningdek matnning kommunikativ va ijtimoiy funktsiyalarini aniqlash imkonini beradi. Sud lingvistikasi va matn ekspertizasi metodlarini zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiyalash jarayoni ham muhimdir. NLP (Natural Language Processing), mashina o'rganish algoritmlari va sun'iy intellekt yordamida matn tahlili yanada tez, samarali va ilmiy asoslangan tarzda amalga oshiriladi. Ushbu texnologiyalar yordamida matnning leksik, sintaktik va stilistik xususiyatlari chuqur tahlil qilinadi, manipulyativ va ekstremistik elementlar aniqlanadi, mualliflik huquqi va plagiat holatlari aniq belgilanadi. Shu tariqa, sud lingvistikasi va matn ekspertizasi nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda ham dolzarb bo'lib, badiiy, ilmiy va ommaviy axborot matnlarini tahlil qilishda keng qo'llanilmoqda. Bu soha matnlarni huquqiy, ijtimoiy va psixologik jihatdan kompleks ekspertizadan o'tkazish imkonini beradi va natijada sud amaliyotida, ijtimoiy monitoringda va ilmiy tadqiqotlarda matnlarning ishonchliligi va xavfsizligini ta'minlaydi.

Xulosa

Ushbu maqolada sud lingvistikasi va matn ekspertizasining nazariy hamda amaliy asoslari tizimli ravishda yoritildi. Tadqiqot davomida matnning huquqiy ahamiyati, uni daliliy manba sifatida baholash mezonlari hamda soxta va manipulyativ matnlarni aniqlash metodlari ilmiy asosda tahlil qilindi. Sud amaliyotida til birliklarining ishonchli dalil sifatida qo'llanilishi lingvistik ekspertizaning metodologik aniqligi va xolisligiga bog'liqligi asoslab berildi. Shuningdek, matnning leksik, semantik va pragmatik qatlamlarini kompleks tahlil qilish orqali jinoyatning subyektiv tomonini aniqlash imkoniyatlari ko'rsatildi. Tadqiqot natijalari sud lingvistikasi huquqiy jarayonlarda faqat yordamchi emas, balki mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida muhim ahamiyat kasb etishini tasdiqlaydi. Maqolada ilgari surilgan xulosalar sud ekspertizasini yanada takomillashtirish, metodologik yondashuvlarni standartlashtirish va lingvistik dalillarni huquqiy baholashning ilmiy asoslarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. THE ROLE OF STYLISTICS IN FORENSIC LINGUISTICS: Identifying Authorial Voice and Text Authenticity: *Modern Am. J. Linguistics, Educ. and Pedagogy*. – 2025. – Vol. 1, No. 8. – URL: <https://usajournals.org/index.php/6/article/view/1376> USA Journals
2. Forensic linguistics in legal contexts: examining plagiarism, legal documents, and defamation / R. Helmi et al. *Beyond Words*. – 2025. – Vol. 13, No. 1. – URL: <https://journal.ukwms.ac.id/index.php/BW/article/view/7378> Journal UKWMS
3. Kuznetsov V.O. Methods of forensic linguistics // *Ross. Fed. Centr. Forensic Science*. – 2022. – URL: <https://rusexpert.ru/public/statjy-pdf/Kuznetsov2022-2.pdf> РусЭксперт
4. Судебная лингвистическая экспертиза: история развития ... / V.O. Kuznetsov // *D&T Expertology*. – 2023. – URL: <https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/980ZWJq9/> OUCI
5. Сущность и особенности объектов судебной лингвистической экспертизы / E.Yu. Anisimova // *Universum: Philology et Arts*. – 2024. – URL: <https://7universum.com/ru/philology/archive/item/17063> Universum
6. Forensic Linguistics: A Brief Overview of the Key Elements / N.A. Jumaniozova // *UzSWLU Conf. Proc.* – 2025. – URL: <https://conference.uzswlu.uz/conf/article/view/991> Konferensiyalar UZSWLU